

УДК 37.032/.379.8.092:316.612(045)

Л. М. ГУЦОЛ

викладач

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ІНТЕГРАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТА ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПРОДУКТИВНИЙ ШЛЯХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкрито проблему інтеграції навчальної та дозвіллевої діяльності як продуктивного шляху самореалізації особистості. Наведено погляди вчених на сутність поняття “інтеграція” та значення інтегративного навчання у ВНЗ. Розкрито можливості інтеграції навчальної та дозвіллевої діяльності, спрямовані на самореалізацію студентської молоді. Окреслено перспективи використання нестандартних форм навчання, а саме проведення занять із різних дисциплін у поєднанні з низкою видів дозвіллевої діяльності.

Ключові слова: інтеграція, взаємозв'язок, принципи, активізація навчально-пізнавальної діяльності.

Інтеграція навчальної та дозвіллевої діяльності – актуальна проблема сучасної педагогічної науки й практики. У Законі про вищу освіту в Україні наголошено на необхідності пошуку та використання нових педагогічних технологій, нестандартних ідей, зорієнтованих на розвиток творчої, ініціативної особистості, здатної до наукової, творчої праці, самовдосконалення та самореалізації через упровадження інтеграційних зв'язків. Першочергового значення у вирішенні цієї проблеми набуває взаємозв'язок навчальної та дозвіллевої діяльності, оскільки ці два аспекти спрямовані не лише на підвищення ефективності та якості навчання, а й на формування творчого потенціалу, розвиток здібностей і навичок самореалізації особистості.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки в Україні вивчення інтеграції навчальної та дозвіллевої діяльності є актуальним та важливим напрямом педагогічного дослідження.

Проблема інтеграції була об'єктом дослідження багатьох учених. Зокрема, питанням педагогічної інтеграції присвячено праці Т. Браже, Л. Масол, О. Савченко, М. Сердюкової та ін. М. Асімов, В. Афанасьєва, Б. Кедрова, П. Копкіна, С. Тимохіна, А. Урсул та ін. розглядали інтеграцію у філософському аспекті. Формам, видам і шляхам реалізації інтеграції, зокрема й у професійній освіті, присвячено праці І. Агібалова, Г. Батуріна, Ю. Ганіна, О. Гребенюка, В. Курок, В. Сидоренка, В. Юрженка, І. Яковлева та ін.

Сутність інтеграції як цілісного впливу на становлення особистості розглядали науковці І. Алексєнко, С. Архангельський, В. Безрукова, М. Берулава, І. Бех, М. Вашуленко, І. Зверєв, М. Махмутов та ін.

Мета статті полягає в аналізі проблеми інтеграції навчальної та дозвіллевої діяльності як продуктивного шляху до самореалізації студента.

Для початку розглянемо погляди сучасних учених на сутність поняття “інтеграція”. Так, І. Козловська трактує його як процес і результат створення нерозривного, зв’язаного, єдиного. При цьому, на думку науковця, процес означає новостворення цілісного, що володіє системними якостями загальнонаукової, міжнаукової, а отже, і міждисциплінарної взаємодії, відповідними механізмами взаємозв’язку, а також змінами в елементах і функціях об’єкта навчання [6, с. 16].

Як стверджує О. Мариновська, інтеграція – це засіб навчання, покликаний знайти спільну платформу для зближення диференційованих знань і отримання нових на стику традиційних. Науковець робить акцент на тому, що інтеграція виражає загальну ідею цілісного навчального змісту як засобу особистісного розвитку того, хто навчається [9; 5].

За визначенням М. Іванчук, інтеграція – це принцип здійснення освітнього процесу, який ґрунтується на взаємному доповненні різних форм пізнання дійсності, чим і створює умови для становлення багатомірної картини світу й пізнання себе в ньому. У цьому розумінні вона є засобом універсальної освіти людини [5].

Актуальним в контексті визначення питання інтеграції є напрацювання С. Гончаренка і Ю. Мальованого. На їх думку, інтеграція – це процес і результат створення нерозривно зв’язаного, єдиного, цілісного. Результатом інтеграції, як вказують науковці, є поява якісно нової, інтегративної властивості, яка не зводиться до суми властивостей об’єднаних елементів, а забезпечує більш високу ефективність функціонування всієї цілісності [4].

М. Арцишевська розкриває сутність інтеграції як поняття теорії системи, що визначає стан зв’язку окремих диференційованих частин у ціле, а також процес, що зумовлює цей стан [1].

Із вищезазначеного можна зробити висновок, що поняття “інтеграція” відіграє важливу роль у навчально-виховному процесі, є однією з важливих психолого-педагогічних умов підвищення навчання, реалізації принципу доступності та науковості, активізації пізнавальної діяльності та формування знань, практичних умінь і навичок студентів.

Одним із важливих питань сьогодення є пошук і впровадження організаційних, освітніх, педагогічних нововведень у теорію та практику, нових підходів щодо вирішення освітньо-виховних завдань, які допоможуть особистості максимально розвивати свої здібності, задатки та вподобання. Пріоритетними та необхідними стають педагогічні інновації, педагогічні ідеї, інтегровані та бінарні уроки, які, на нашу думку, створюють умови для успішної реалізації освітніх завдань і дають можливість для самореалізації, самоствердження, сприяють розкриттю здібностей особистості. Відповідно, наразі надзвичайно важливого значення набуває взаємозв’язок навчальної та дозвілєвої діяльності. Визначення принципу єдності виховання та навчання є актуальним і доцільним.

Аналіз наукової літератури з цього питання свідчить, що науковці по-різному трактують “принцип єдності виховання та навчання”, а саме:

“єдність навчання, виховання, розвитку й самовдосконалення вихованців”, “принцип навчання, що виховує”, “принцип виховання в процесі навчання”. Так, Т. Ільїна розглядає принцип виховання в процесі навчання як один із важливих принципів навчання, який відображає об’єктивну закономірність навчального процесу. Вона зазначає, що “єдність навчання та виховання” більш точно відображає націленість на зусилля виховання в процесі навчання, забезпечення їх більш тісного, органічного зв’язку [11].

Досліджуючи цю проблему, В. Онищук вказує, що принцип навчання, що виховує, відображає закон єдності навчання й виховання. Залежно від змісту й характеру викладання результати впливу, що виховує, на студентів можуть бути позитивними, негативними, нейтральними. Завдання викладача – оптимальне використання змісту, форм, методів навчання з метою посилення виховного позитивного впливу на особистість, формування моральних якостей, почуття патріотизму [10].

У концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти визначено, що єдність навчання та виховання реалізується через розвиток і формування особистості, опанування нею національної та світової культури здійснюється як єдиний процес, що передбачає набуття знань, вироблення ставлень і цінностей, які в кінцевому результаті зумовлюють світогляд та ідеали людей.

Серед принципів сучасного виховання В. Галузинський і М. Євтух виділяють принцип поєднання виховання та навчання в єдиний навчально-виховний процес, у якому провідну роль відіграє виховання на навчальних заняттях, під час засвоєння не тільки знань, умінь і навичок, а й кращих моральних рис людини [2].

Науковці Ю. Арбузова, Н. Ротань зазначають, що принцип єдності навчання та виховання – це органічне поєднання навчання, виховання та розвитку особистості, спрямованість освіти на формування цілісної та гармонійно розвинутої особистості [13, с. 275].

У свою чергу, В. Ягупов вважає, що принцип єдності навчання та виховання є однією з основних закономірностей виховання, яка виражає підхід до особистості студента з таких позицій: виховуючи – навчай і розвивай; навчаючи та розвиваючи – виховуй; навчаючи, розвиваючи, виховуючи – самовдосконалюйся. Науковець розглядає цей принцип як єдність навчання, виховання, розвитку й самовдосконалення студентів; як одну з основних умов гармонійного розвитку особистості [14, с. 459–460].

У контексті досліджуваної проблеми актуальним є також закон єдності навчання та виховання І. Малафійка. Науковець стверджує, що не будь-яке навчання виховує, а саме навчання успішне, тобто ефективне, яке максимально підкріплене своїми результатами. Тому серйозна, цілеспрямована, продумана діяльність викладача й студента з використанням можливостей змісту, методів, засобів і форм організації навчання дасть можливість особистості задовольнити інтерес, потреби, здібності, уподобання студен-

тів. Закон єдності навчання та виховання і спрямовує саме на таке використання цих можливостей [8, с. 128–130].

Отже, принцип єдності навчання та виховання, на нашу думку, є принципово важливим як для навчання, так і для виховання студентської молоді. Він є підґрунтям моделювання творчого процесу, способів взаємозв'язку діяльності викладача та студента, яке спрямоване на вирішення низки завдань.

Розглядаючи важливість культурно-дозвіллевої діяльності як основу для самореалізації особистості, необхідно зазначити, що самореалізація відбувається не лише в дозвіллевій діяльності, а й у навчальній, яка, у свою чергу, має великі можливості для цього процесу.

Невід'ємною складовою повноцінного розвитку особистості студента в цілому є освіта, а інтеграція навчальної та дозвіллевої діяльності дасть змогу отримати такий комплекс освіти, який містить не тільки предмети спеціалізації, а й можливості реалізувати свій творчий потенціал у культурно-дозвіллевих заходах.

Студенти ВНЗ велику перевагу все-таки надають навчальній діяльності, спрямовуючи на неї власні зусилля, а від взаємозв'язку навчальної та дозвіллевої діяльності та єдності їх принципів, на нашу думку, залежатиме ефективність самореалізації особистості.

Безперечно, питання щодо ефективного поєднання навчальної та дозвіллевої діяльності студентів ВНЗ є актуальним і важливим. Це зумовлено тим, що саме взаємозв'язок навчальної та дозвіллевої діяльності обнови́ть у навчальну дисципліну, змінюючи звичне викладання на більш цікаве, допоможе студентам розширити навчальний простір, сформувати навчальну мотивацію, задовольнити власні потреби й розширити можливості для успішного вирішення завдань самореалізації. Саме в методах, прийомах, формах організації навчальної та дозвіллевої діяльності закладено можливості створення додаткових умов реалізації пізнавальних здібностей, інтересів, потреб особистості, які, у свою чергу, зацікавлять молодь і допоможуть їй краще засвоїти знання.

Розглянемо можливості інтеграції навчальної та дозвіллевої діяльності, спрямовані на самореалізацію студентської молоді, та покажемо їх взаємозв'язок на прикладі вивчення циклу дисциплін:

– загальноосвітній цикл (українська література, іноземна мова, історія України, географія);

– цикл гуманітарних і соціально-економічних дисциплін (філософія, історія України, іноземна мова, культурологія та ін.);

– цикл математичної, природничо-наукової підготовки (математика, нові інформаційні технології, безпека життєдіяльності та ін.);

– цикл професійних дисциплін (педагогіка, психологія та ін.).

Щоб продемонструвати взаємозв'язок навчання та дозвілля, ми використали низку видів дозвіллевої діяльності та визначили можливості поєднання їх у навчальну діяльність. Це було основою для розробки методи-

ки процесу самореалізації, що забезпечувалась єдністю дозвіллевої та навчальної діяльності:

- моделювання навчального процесу, під час якого студент стає суб'єктом діяльності, реалізовує свої вподобання, здібності як поет, письменник, композитор, оратор, спортсмен, організатор;
- поєднання навчального матеріалу з різними видами діяльності;
- поєднання методів навчання з методами дозвіллевої діяльності;
- використання емоційної забарвленості дозвіллевої діяльності в навчальній діяльності;
- інтеграція змісту заняття й відповідного змісту дозвіллевої діяльності.

Вдале поєднання певних видів дозвіллевої діяльності, на нашу думку, відбувається під час вивчення таких навчальних дисциплін, як “Історія України” та “Трудове навчання”. Вивчаючи національні традиції, побут українського народу та інших культур, студенти паралельно знайомились із стилем, моделями одягу того чи іншого періоду. Відповідно, на уроках трудового навчання, конструюючи одяг, оздоблюючи його вишивкою, студенти демонстрували власні моделі, які супроводжували розповідями про події того чи іншого часу. Отже, використання таких елементів дозвіллевої діяльності дають можливість студентам глибше вивчити історію України та підвищити пізнавальний інтерес.

Відповідно, пізнавальний інтерес є важливим для навчальної діяльності, оскільки стимулює самостійний пошук студентів і “відкриття” нових знань, вирішення проблемних завдань; загострення протиріч між старими, сформованими в життєвому досвіді, уявленнями та новими знаннями; установлення подібності чи відмінності тощо [11].

Крім того, інтерес є не менш важливим і для дозвіллевої діяльності, оскільки він пробуджує нові потреби й запити, формує нові духовні цінності. Принцип інтересу передбачає відповідність дозвіллевого заняття нахилам і вподобанням особистості [12].

Завдяки поєднанню навчальної та дозвіллевої діяльності, систематичному впровадженню його в студентський колектив у молоді розвиваються доказовість, спостережливість, допитливість, увага, логічне та критичне мислення. Формуванню активності, самостійності, наполегливості у студентів сприятиме саме взаємодія цих видів діяльності.

Елементи дозвіллевої діяльності знайшли своє відображення в змісті навчальної дисципліни “Географія”. Певні розділи географії, пов’язані з вивченням різних територій, розташування країн, географічних умов життя населення, студенти опанували через низку видів дозвіллевої діяльності. Наприклад, знайомлячись із зарубіжними країнами, студенти звертали увагу на національний колорит, на особливості культури та організації відпочинку народів, що проживають на цих територіях. Так, добірка наочного матеріалу (фотографії з журнальних і газетних статей) допомагала студентам глибше вивчати територіальне розташування країн, виникнення та розвиток національних свят, традиційний характер їх проведення, а підготов-

ка цікавих повідомлень сприяла кращому закріпленню матеріалу. Студенти з цікавістю знайомилися з побутом, способом життя народів, організацією та проведенням дозвіллевих заходів.

Отже, включення елементів культурно-дозвіллевої діяльності в навчальну дисципліну дасть можливість глибше вивчити навчальний матеріал, краще засвоїти знання, підвищити успішність студентів і їх пізнавальну активність.

Елементи дозвіллевої діяльності знаходимо в навчальній дисципліні “Фізична культура”, оскільки саме вона є основою повноцінного життя та способом реалізації власних захоплень, хобі, інтересів, уподобань і улюбленим навчальним предметом молоді. Одним із захоплюючих і найпопулярніших свят молоді є “Козацькі забави”, яке супроводжується різними видами спортивних змагань. Зазначимо, що включення хоча б одного із видів змагань у навчальну дисципліну урізноманітнить буденне заняття, дасть можливість молоді виявити свої здібності в тому чи іншому виді спорту.

Великі можливості поєднання навчальної та дозвіллевої діяльності містять навчальні дисципліни “Іноземна мова” та “Інформатика”. Відповідно, саме вони набувають великої популярності серед студентської молоді. Інтернет стає невід’ємною частиною життя особистості, адже дає можливість доступу до нової цікавої інформації. Так, вивчаючи традиційні іноземні свята, студенти намагались знайти в Інтернеті цікаві моменти їх організації та проведення, вивчити святкову лексику та створити добірку фото, яка дасть змогу глибше вивчити навчальний матеріал.

Отже, взаємодія цих навчальних дисциплін сприяє розвитку особистості, розширює та збагачує навчальний матеріал, підвищує якість навчання, активізує зацікавленість студентів до пізнавальної та творчої діяльності, створює нові можливості самореалізації.

Одним із вдалих прикладів поєднання навчальної та дозвіллевої діяльності, на нашу думку, є навчальні дисципліни “Зарубіжна література” та “Українська література”. Ознайомлюючись із низкою літературних творів, стимулюючи свою пізнавальну активність, студенти “поринали” в події твору, намагались відтворити улюблений епізод, створити необхідний образ, продемонструвати свої здібності, талант, уподобання. Зазначимо, що саме вивчення літературних творів і їх інсценізація іноді продовжуються в позанавчальній діяльності. Безперечно, процес реалізації твору дасть можливість особистості виконувати роль творця-літератора, творця-композитора, творця-художника та додати до улюбленого уривку художнього твору щось нове, сучасне.

Проведення таких нетрадиційних занять стимулюватиме студентів до глибшого вивчення літературних творів, розвитку творчого мислення особистості, формування високих моральних цінностей та ідеалів, підвищуватиме й активізуватиме пізнавальний інтерес до такого виду дозвіллевої діяльності, як театральне мистецтво. Крім того, такі форми роботи допоможуть молоді краще розуміти духовну цінність дозвіллевої діяльності, відображеної в творах, і навчить аналізувати, оцінювати її не лише з погляду авторів, а й власної.

Розглядаючи роль дозвіллевої діяльності у взаємозв'язку з навчальною, можна сміливо стверджувати, що вона є своєрідним центром об'єднання та взаємодії тих сфер, які сприятимуть кращому та глибшому сприйманню вивченого, активізації розумової діяльності студентів, розвитку ерудиції, творчих, інтелектуальних здібностей, створенню відчуттів нового, сучасного, що покращуватиме мотивацію та творчу ініціативу особистості.

Висновки. Отже, інтеграція навчальної та дозвіллевої діяльності перетворить освітній простір у чіткий інструмент усебічного розвитку особистості, внесе новизну в традиційну систему навчання, розвиватиме потенціал студентів, сприятиме підвищенню мотивації навчання, розвитку мислення, формуватиме пізнавальні інтереси, тобто студенти отримають не тільки професійні навички, а й можливість творчого пошуку, розкриття власних комунікативних та інтелектуальних здібностей, рішучість, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, креативність у різних видах дозвіллевої діяльності.

Список використаної літератури

1. Арцишевська М. Суспільствознавча картина світу як теоретична основа інтеграції змісту шкільної освіти / М. Арцишевська // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 6–20.
2. Галузинський В. М. Педагогіка: теорія і історія / В. М. Галузинський, М. Б. Євтух. – Київ : Вища школа, 1995. – 237 с.
3. Галузьяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 4-е вид., випр. і доп. – Вінниця : Державна картографічна фабрика, 2007. – 400 с.
4. Гончаренко С. Інтегроване навчання: за і проти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Освіта. – 1994. – С. 2–3.
5. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал (Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання) / М. Г. Іванчук. – Чернівці : Рута, 2004. – 99 с.
6. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи / І. М. Козловська. – Львів, 1999. – 302 с.
7. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1996. – № 13. – С. 5–6.
8. Малафійк І. В. Дидактика : навч. посіб. / І. В. Малафійк. – Київ : Кондор, 2009. – 406 с.
9. Мариновська О. Моделювання навчальних занять на інтегрованій основі / О. Мариновська, Г. Бабійчук ; [за ред. О. Мариновської]. – Івано-Франківськ, 2002. – 136 с.
10. Онищук В. О. Типи, структура і методика уроку в школі / В. О. Онищук. – Київ : Радянська школа, 1976. – 184 с.
11. Ильина Т. А. Педагогіка : курс лекцій : учеб. пособ. для студ. пед. инстит. – Москва : Просвещение, 1984. – 496 с.
12. Петрова І. В. Дозвілля в зарубіжних країнах : підруч. / І. В. Петрова. – Київ : Кондор, 2005. – 408 с.
13. Ротань Н. В. Формування позитивного іміджу навчального закладу / Н. В. Ротань, Ю. В. Арбузова // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2014. – Вип. 2 (7). – С. 273–280.
14. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

Стаття надійшла до редакції 02.02.2016.

Гуцол Л. Н. Интеграция учебной деятельности и досуга как продуктивный путь самореализации личности

В статье раскрыта проблема интеграции учебной и внеаудиторной деятельности как продуктивного пути самореализации личности. Приведены взгляды ученых на сущность понятия “интеграция” и значение интегративного обучения в вузах. Раскрыты возможности интеграции учебной деятельности и досуга, которые направлены на самореализацию студенческой молодежи. Очерчены перспективы использования нестандартных форм обучения, а именно проведение занятий по различным дисциплинам в сочетании с рядом видов досуговой деятельности.

Ключевые слова: интеграция, взаимосвязь, принципы, активизация учебно-познавательной деятельности.

Gutsal L. Integration of Educational and Leisure Activity as Productive Way of Self-Realization of Personality

Integration methods keep the main place in the world during the last years, because they direct on realization of new ideas. Such as creation of intergrality of knowledge, person skills, developing creative skills, and residual capability. The idea of integrational studing is an actually, because her successful methodical realization predicts achiving the goal for qualitive competetive education which can supply something persons aim. Constructively actualize yourself in different social sphere.

In the article the problem of integration educational and leisure activity is exposed as a productive way of self-realization of personality. The views of scientists are resulted to essence of concept “integration” and value of integrative studies in the establishments of higher education. It is reflected, opinions of authors, in relation to importance of principle of education and studies. Possibilities of integration educational and leisure activity, directed on self-realization of student youth, are exposed, and their intercommunication is shown on the example of study the cycle of disciplines: general education cycle (Ukrainian literature, foreign language, history of Ukraine, geography); cycle of humanitarian and socio-economic disciplines (philosophy, history of Ukraine, foreign language, cultural science and other); cycle of mathematical, naturally scientific preparations (mathematics, new information technologies, safety of vital functions and other); cycle of professional disciplines (pedagogics, psychology and other). The prospects of the use of non-standard forms of studies are outlined, namely: the conducting of employments on different disciplines in combination with the row of types of leisure activity, which will give possibility to learn educational material deeper, will make the process of studies various, interesting, will stimulate cognitive activity of students and will promote their progress to success

Key words: integration, mutual connection, principles, activation, educational-cognitive activity.